

Ս. ԳՐՈՑ ԸՆՏՐԵԼԱԳՈՅՆ ԳՐԶԱԳԻՐԻՔ

Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ ՄԷՋ

Առնի՛ր Երեմիայի աստուծոյ մէջ աւանդու-
կեցի նկարչական արուեստի դե-
րին՝ ս. Գրոց զարդարման մէջ: Կ'ուզեմ
հօս յատկապէս մօտենալ այդ խնդրոյն, ոչ
մանրանկարչական ուսումնասիրութիւն մը
տալու նպատակաւ, այլ կարճառօտ տեղե-
կութեամբ ծանօթացնելու լաւագոյն օրի-
նակները վանացս հաւաքածոյին, որ եթէ
թուով ոչ, բայց որակով կարող է մրցիլ
Էջմիածնի և Երուսաղեմի մատենադարա-
նաց հետ: Յառաջ կը բերենք նա և օրի-
նակներ անոնց նկարներէն, որոց մէջ կայ
զաղափարն անոնց ձեւերուն՝ բայց ոչ և
գոյներուն, որոցմէ ձեւերը մերկացած ու
տպագրուած, դժբախտաբար շատ աղքա-
տացած են բնագրաց պերճութենէն, նըր-
բութենէն ու վայելչութենէն: Իցիւ թէ կա-
րելի լինէր հրատարակել զանոնց գոյներով
հանդերձ, և փրկել ժամանակին սուերէն:

1. Որովհետեւ պատշաճ է խօսիլ ժա-
մանակագրական կարգաւ, հնագոյն է Մըլ-
քէի Աւետարանը, որոյ նկարներն արդէն
նմանահանութեամբ ալ լոյս տեսած են,
և որոց երկուքը կու տանք հօս (թ. 1. 2):
Թագուհիդ, ուսումնասիրութեամբ և խմա-
տութեամբ հռչակուած արծրունի Գրիգոր
Ապուհամբա իշխանին դուստր (թ. Արծ. 249, 312), և կենակից Վասպուրականի
գահուն հիմնադիր Փազկայ (նոյն՝ 313),
իւր ստացած հայրենի զարգացումն ու
բարեպաշտութիւնն արդարացուց՝ կա-
ռուցմամբ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյն
ի Վարազ, և անոր նուիրելով ծանօթ Ա-
ւետարանն՝ ըստ իւր յիշատակարանին,
«յաւգնականութիւն ինձ եւ արքային իմոյ
Փազկայ եւ զաւակաց իւրոց»: Յիշեալ կա-
ռուցումն 914 թուականէն կամ թագա-

ւորութեան հիմնարկութենէն վերջ էր, մինչ
Աւետարանը գրուեր է 902ին. հաւանօ-
րէն Մըլքէի հրամանաւ, զի նախընթաց
ստացողի անուն չկայ:

Յամենայն դէպս իշխանավայել գործ
մ'է այն՝ իւր ստուարութեամբ, զրչութեան
կատարելութեամբ, գոյներու լրջութեամբ,
գծագրական զանազանութեամբ, և բազ-
մազգի կենդանեաց խճողմամբ խորանաց
կամարներուն ներքեւ, որոց սիւններն իրա-
կան և զուսագոյն մարմարի պատրանքը
կու տան: Գեղեցիկ են իւր աւետարան-
չաց ձեւերը, մանաւանդ Մարկոսին, և լի
արտայայտութեամբ՝ Համբարձման խըմ-
բանկարը: Մեծ է իւր յարգը մանաւանդ
իւր հնութեամբ, որ բոլոր հայ գրչագրաց
մէջ պատկառանք կը հրաւիրէ իւր վրայ:
Գլխէն անցած արկածները, նշանակուած
յիշատակարանաց մէջ, կը շեշտեն կա-
րեւորութիւնը՝ որ ընծայուեր է միշտ անոր:

2. Հնութեան կարգով կու գայ Աղբիա-
նուպոլսի Աւետարանն 1007 թուականէն,
որոյ ստացողն եղեր է նոյն քաղաքի կոմ-
սին Թովթորակնիսի (կամ Թէոդորականոսի)
օգնականն Յոհան պրոքսիմոս. քաղաքա-
կանօրէն ու պաշտօնով յունահպատակ,
իսկ լեզուով ու սրտով հայ, որ իրեն հա-
մար գրել կու տայ այդ ստուար մատենը:
Անոր սկիզբն իջի մ'ամբողջութեան մէջ
բազմեցուցեր է Աստուածամայրը (թ. 3),
և ինքն հանդիպակաց իջին մէջ կանգնած,
անոր կը կարկառէ ս. մատենը (թ. 4),
ինչպէս յիշեցի կանխաւ (էջ 330):

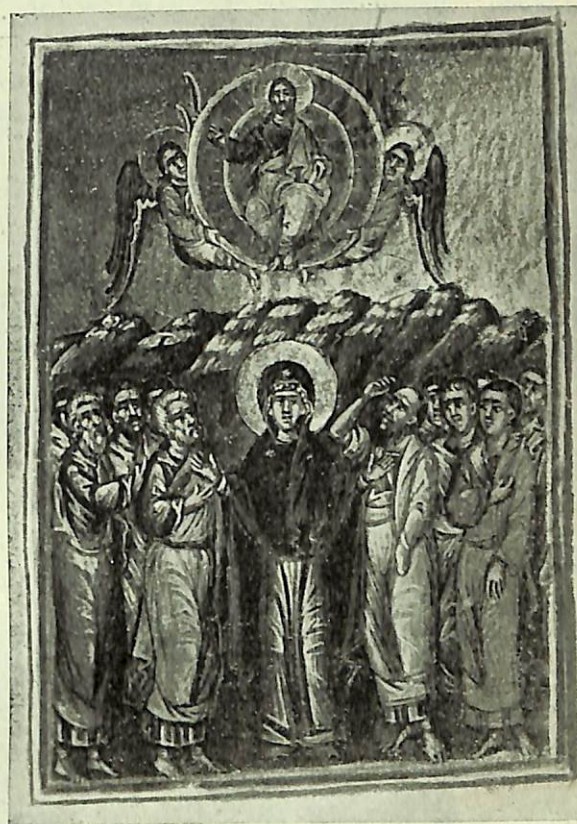
Զգեցած է բիւզանդական պաշտօնա-
տարի մը համագգեստը, շատ կենդանի
գոյներով, և չափաւորապէս յաջող գծա-
գրութեամբ մը. բայց երեսներն ու ճիւղա-

մօր գոյները տարտամութիւն մ'ունին,
ապացոյց՝ թէ նկարիչը ճարտար կենդա-
նագրող մը չէր: Յոյն մը կը թուի նա,
դատելով Աստուածամօր պատկերին երկ-
լեզու գրէն՝ մի և նոյն մեղանով ու հնու-
թեամբ: Երկրորդ և ապահովապէս
յոյն ձեռքէ մ'են երկու իջեր՝ չորս
աւետարանչաց կենդանագրով, որոց
մին կու տանք հօս (թ. 5). որոնք
գոյներով աղքատ, գծագրութեամբ
տարտամ, իսկ հանդերձից ծալուած-
ներով շատ ճոխ, հաւանօրէն ընդօրի-
նակուած են աւելի կատարեալ բնա-
գրէ մը:

3. Ժի դարու երկրորդ քառորդին
Կիլիկիոյ մէջ կը փայլի Հեթման
ընտանիքը, տեաքը Լամբրոնի հօր
բերդին: Ժառանգ նոյն ու Պահլա-
ւունի ազնուականագոյն արեանց,
քաջածանօթ դէմք մ'է Ներսէս՝ ար-
քեպիսկոպոս Տարսոնի, որ զարմին
հետ զուգած էր բարձր ու լայն միտք
մ'ալ, հանդիսանալով մեր անցելոյն
ամենէն շողշողուն ներկայացուցիչ-
ներէն մին: Իրեն և հարազատին
Հեթում սերաստոսի կը պարտինք
1193ի Աւետարանը, զոր գրել տու-
ին՝ իրենց տոհմին սեպհական ու
հանգստարան Սիւնայ վանուց Ամե-
նափրկիչ եկեղեցւոյն համար:

Գրիչ ու զարդարիչն է Կոստան-
դին, որ նկատուելու է մեր հին ման-
րանկարչաց ճարտարագոյներէն մին:
Իւր աշխատութիւնը, կողոպտուած
աւետարանաց սկզբնական նկարնե-
րու երկուքէն, կը հանդիսանայ մեր
հաւաքածոյին ամենէն չքնադն ու
հարուստը, վկայ նկարչին ու ստացո-
ղաց հոգւոյն գեղեցկութեան: Էւ մնա-
ցած երկու պատկերաց, բազմաթիւ խո-
րանաց և անհամար գլխազրոց ու լու-
սանցազարդից մէջ կը դնէ գեղում մ'ոսկւոյ
և զուարթ ու թարմ գոյներու, ճարտար
և նուրբ անցք մ'երանգոց աստիճանաց
վրայէն, և անբաւութիւն ու կտրարելու-
թիւն մ'այլազան և իրապաշտ ձեւերու,

որոց մէջ ուշագրաւ են խորանասանց
խոյակաց վրայ անձանց, աւետարանչաց
նշանաց և իրարու խառնուած զոյգ թռչնոց
կարիատեան ներկայացմունք, որ եզական
են մեր նկարչութեան մէջ: Նոյնպէս և

Հայկական Գրչագրութիւն

Մանգրն. Ս. Ղազարու

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

38. — Մաղմոս Կոստանդնուպոլսի, թ. 1238, ամ գրչ. 1629

L'ASCENSION

Livre des Psaumes, N. 1238, an 1629

ոսկւոյ առատութիւնը, որ մեր քով կ'երեւի
աւելի Ժ. Զ դարէն սկսեալ: Զարդանկար-
չութեան մէջ քան զայս հին ու կատա-
րեալ օրինակ չեմ գիտեր: Յառաջ կը
բերենք հօս իւրմէ երեք կտոր, խաչելու-
թիւնը, խորան մը, և Մարկոսի գեղեցիկ
սկզբնագիրն՝ իւր մէջ ամփոփած առիւծը
(թ. 6, 7, 8): Իրեն հետեւեցան յետոյ
ուրիշ շատեր եւս, բայց առանց հասնե-

լու իւր արուեստին: Կոստանդին հեռացաւ ուրիշներէ, աւետարանաց սկիզբները նկարելով տերունական յիշատակներ՝ փոխանակ աւետարանչաց, որոնք գուցէ առջեւը զետեղուած էին միասնաբար, Մլքէի օրինակին և այլ հներու ոճով, և կողոպտուեցան:

4. Տրապիզոնի կոչուածը, անթուական, իբր ժԲ դարու (դատելով չի յաճախութենէն օտար անուանց մէջ), հսկայ և ծանրաբարձ, զրչագրաց թագաւոր կըլնայ անուանուիլ: Գրուած է կաթնաթոյր նուրբ մագաղաթի վրայ, և շիկագոյն մեկանով: Ակնհեւ է՝ որ գրուեր է բարձր անձի մը համար, որուն ապացոյց են միւս հանգամանքներն ալ: Ունի ներքին կենդանագրեր աւետարանչաց (երկուքը կողոպտուած), և շքեղ ճակատներ աւետարանաց՝ կիտուածագարդ ու թանձրագոյն (թ. 9): Յառաջ կը բերենք զՂուկաս (թ. 10), զեղեցիկ նստուածով մը, և ձեռաց շնորհալի բռնուածով մը զրչին ու մատենին վրայ, որուն սեւեռած է խորաթափանց ակնարկը: Մտախօհ կեցուած մ'ունի Յովհաննէս (թ. 11), ներշնչման վիճակի մը մէջ, հանդէպ աստուածաբանական թորչներուն՝ զորս պիտի դրոշմէ իւր աւետարանին մէջ: Հեղինակն յոյն կը թուի, դատելով Ղուկասու երկլեզու անունէն:

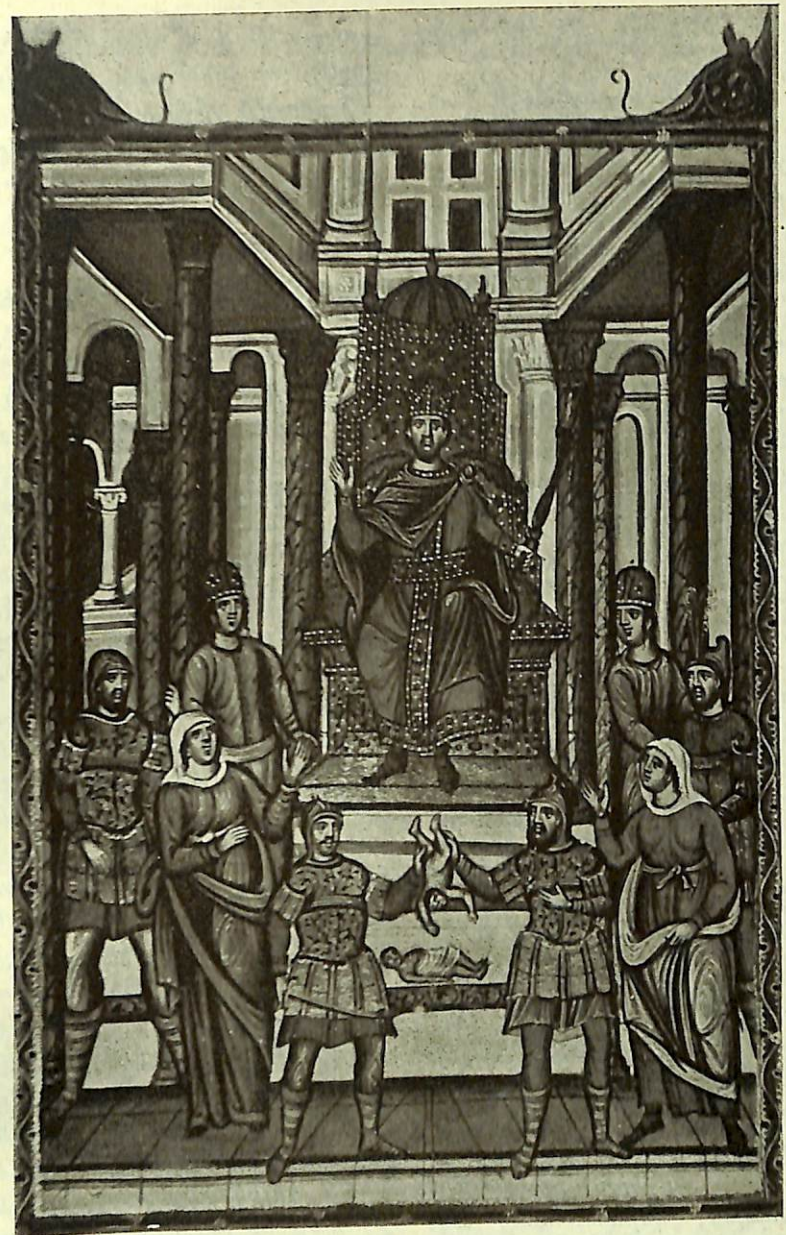
Մատենին սկիզբն ի մի հաւաքուած են տերունական յիշատակաց մեծադիր պատկերացմունք, շատ նուրբ և արտայայտիչ դէմքերով ու շարժումներով (թ. 12), — մեծ մասը դժբախտաբար ներկայիս, — և կիտուածագարդ ճոխ խորաններով (թ. 13): Պատկերքն յոյն նկարչէ են, զգալի տիտղոսներէն, և ճշմարիտ արուեստական գործեր, ուր խորանաց նկարիչն ուրիշ ձեռք մ'է, գուցէ և հայ:

5. Մեծ ու վայելուչ երկաթագիր մ'է մեր խթ Սեփարանը, 1214 թուականէն, գրուած ու նկարուած Հաւութառ ուխտին մէջ՝ իգնատիոսի ձեռամբ: Գողերու յանձնեւ է խորանները, աւետարանչաց կենդանագրերը, և զոյգ ճակատները, պահելով

ասոնց երկուքը միայն (թ. 14, 15), որոց վրայ կը նշմարուի նկարչին ճիգը մեծդիւան մ'ընելու. բայց չափաւոր յաջողութիւն մը միայն ձեռք բերելով՝ թէ գոյնեւրու և թէ գծագրութեան մէջ:

6. Ծաւալով, գրով և այլ հանգամանօք մրցակից մ'է ատոր՝ ԽԳ Սեփարանը՝ 1230էն, գրուած ու զարդարուած ի թէնդուպոլիս, ձեռամբ Գրիգորի: «Ծաղկազարդեալ յաւրինեցի, կ'ըսէ արուեստագէտը, ոսկւով պատուականաւ, հրով փորձեալ եւ գտեալ», որով ցարդ կը պահէ շողը. «եւ երկնեւրին երանգաւք եւ պայծառ դեղովք զրոշմեալ ներգործեցի ի սմա ազգի ազգի քանդակս՝ խորանաձեւս եւ երկնանմանս, եւ այլ մանրամասն ինչ ծաղկաւք» լուսանցից մէջ: Աւազակներ կողոպտեր տարեր են իւր հարստութիւնն ալ, և թողեր Ղուկասու ճակատը միայն (թ. 16), որ կը բաւէ հաստատելու իւր արուեստին գերազանցութիւնը նախորդին վրայ: Ոսկւոյ և գոյներու լուրջ ու ճարտար խառնուրդ մը, և զեղեցիկ զրուագում մը վկայք են նկարչին զարգացած ճաշակին:

7. Միջին փոքր Սեփարան մ'է ԺԶ թիւը, մանր երկաթագրով, որ ԺԲ-ԺԳ դարուց միջեւ կը թուի գրուած: Գոհար մը գրի և նկարչութեան «սուրբ աւետարանս հրաշալի» ըստ ճշգրիտ բացատրութեան անագան նորոգողին: Զանազան ու հանդարտ գոյներու դաշնակաւոր խառնուրդի մը մէջ՝ զրուած է պեսպիսութիւն մը շարժումներու, մարմիններու չափակեցութիւն մը, ճշգրտահան փափկութիւն մը ձեռներու և ոտներու, և դիմագծերու չափազանց նրբութիւնը փոխանակած զգացմանց խորութեամբ. որոց ամբողջութեան մէջ կը յայտնուի նկարչին կարողութիւնը: Վերածնութեան դարու ներշնչումն է կարծես՝ որ սփռուած է անոնց վրայ (թ. 17, 18, 19, 20). իսկ Յոհաննու արծուին զեղեցկութիւնը կատարեալ է. գոգեցեա թռչելու կը բանայ թեւերը (թ. 21): Նկարներէն ոմանց վրայ երեւցած յունարէն մենագրերը կը պահանջեն կամ յոյն համարիլ հեղինակը, կամ յոյն բնագրէ

Հայկական Գրչագիրք

Մատենադարան Ս. Ղազարու

ԴԱՏԱՍՏԱՆ ՍՈՂՈՄՈՆԻ

39. — Աստուածաշունչ Ապրոյեան տոմար. թ. 1865, ամ գրչ. 1647

LE JUGEMENT DE SALOMON

Bible de la famille d'Abro, N. 1865, an 1647

մը գաղափարուած. ապա թէ ոչ՝ ուրիշ ինչպէս մեկնել:

8. Նոյն գրով ու ժամանակէն (անթուական), և քիչ աւելի մեծ է և երկիւղեան՝ ՀԳ Աւետարանը, ընկած առաջնոյն ոչ հաւասար, բայց բաւական ճարտար նկարչի մը ձեռքը, որ Յիսուսի կենաց այլ և այլ դրուագներն հիւսեր է բնագրին մէջ՝ քառակուսի փոքր պատկերներով, յորս մեծ յաջողութիւն կը ցուցնէ զգեստուց և ուրիշ առարկայից մանրամասնութեանց մէջ, մինչ նուազ նուրբ է զիմագծութիւնը: Ունեցեր է և մեծ նկարներ՝ կողոպտուած, որոց մին միայն ազատած է, դժբախտաբար խոնաւութենէ բաւական փաստուած վերին կողմէն, և որմէ կարելի է որոշ գաղափար մ'ունենալ նկարչին կարողութեան մասին: Ծառ գեղեցիկ է Մարկոսի ճակատն ալ, իւր ուժեղ առիւծով ու ճարտարգիծ սկզբնագրով (թ. 22):

9. Ոչ նկարուց բազմութեամբ, բայց արուեստով կը գերազանցէ քան զամէնը՝ Սողոմոնի գրոց ու Յորայ հատորիկը, արժանի նուէր Զապելի փափկասուն և առաքինի դստեր՝ Ֆիմի տիկնոջ, զոր յիշեցի կանխաւ (328). և թուականն յայտնի տիկնոջը արկածէն (յետ 1260ի): Երկու նկար ունի. մին՝ պատանի Սողոմոն արքայի, իւր քով ունկնդիր կանգնած Նաթան մարգարէն՝ յոյժ ճարտար կեցուածով մը, և պատանեակ մը (թ. 23). և միւսը՝ Երզոց երգոյն փեսային ու հարսին (թ. 24): Մանրանկարչական կատարելութեան մարմնացումն է առաջինը, զոյներուն հրաշալի և անդորր խոնրդով, կերպարանաց ազնուական նրբութեամբ, և ձեռաց զմայլելի փափկութեամբ: Տարբեր նկարչի է երկրորդը, զոյներու աւելի փայլնութեամբ, և կերպարանաց ու ձեռաց նուազ նրբութեամբ: Գրողիկն է Յովհաննէս արքայ-եղբայր, իսկ նկարչին անձանօթ:

10. Աւերիչ ձեռներէ գերծ մնացած է ձի Աւետարանն 1307էն, բոլորգիր ու փոքր, գրուած ու գծուած ի Սիւնիս՝ Պօղոսի ձեռամբ, Գաւիթ մեծ վարդապետին համար: Զարդարուն խորաններէն զատ

առատութիւն մ'ունի մեծադիր նկարուց, բաժնուած բնագրին մէջ, իւրաքանչիւր յիշատակին դիմաց: Թանձր գոյներ, կերպարանք և անդամներ, որոց վրայ կը պակսին նրբութիւն ու զանազանութիւն: Նկարչին յարգելի է իւր բաւական հնութեամբ և հարուստ գործ մը տալու ջանքերով: Կը շատանանք իւր օրինակ յառաջ բերել նկարներէն երկուքը (թ. 25, 26), որոց մէջ սակայն շարժում և գիւտ կայ:

11. Կիլիկիոյ մէջ անուանի էր Սարգիս Պիծակ, որ այդ մականունն առեր է փոքրիկ պատահարէ մը: Ի ներկայութեան բարեկամաց ծաղիկ մը կը գծէր. նոյն պահուն պատուհանին վրայ կու գայ կը կանգնի պիծակ մը, զոր Սարգիս կը նրկարէ իսկոյն ծաղիկին վրայ. ներկայք իրական կարծելով զայն՝ կը ջանան քշել, նկարչին ծիծաղն հրաւիրելով. և զայն կը մկրտեն միջատին անուամբ: Թողած է ցարդ զանազան գործեր, որոց մէջ կարեւորագոյն է մեր ԺԱ Աւետարանն 1331էն: Հետեւող մ'է Լամբրոնացոյն օրինակի ոճին՝ իւր խորանաց մէջ: Յաջող է զարդերու գծագրութեան մէջ. բայց անձանց վրայ պակաս է մարմնոց և անգամոց չափակցութիւնը, և կերպարանաց տարբերութիւնն ու նրբութիւնը շատ չափաւոր. իսկ գոյները զուրկ Լամբրոնացոյն օրինակին կենդանութենէն: Սարգիս արդիւնքն ունի ապաժամութիւնն ի գործ դնելու լուսանցից կենդանագրութեանց վրայ, աւետարանական անձանց զգեցնելով ժամանակի կիլիկահայ տարազը. զարտուղութիւն մը՝ որ յառաջ քան զինք չի տեսնուիր մեր նկարչութեան մէջ. և յետոյ շատ ցանցաւ է Ոսկոյ առատութիւնն ալ իւր քով կը գտնենք նախ: Կու տանք հօս զինքն իսկ Ղուկասու հետ, անօրինականաց տախտակն ու խորան մը (թ. 27, 28, 29):

12. Չափաւոր մեծութեամբ հատոր մ'է Ը Աստուածաշունչը, գրուած 1341ին՝ Սուլտանիա քաղաքին մէջ: Նկարակերտողն է Աւագ դպիր, որոյ գծած պատկերներէն մին կտրուած է նոր կտակարանին առջեւ, և կը մնայ հին սկիզբը, նիւթ

ունելով զրախտի տեսարանը՝ կիսէն վեր, և անոր ներքեւ Մովսէս (թ. 30): Դրախտն իսկապէս երջանկութեան պարտէզն է, զուարթագոյն, ծաղկազարդ ու պտղաւետ ծառերով: Աստուած զմարգն ստեղծելու և հօն դնելու պահուն ըսաւ. «տիրեցէք» երկրի: և «իշխեցէք» բոլոր անասնոց: Այս գաղափարն է՝ զոր կը պատկերացնէ մեր նկարչը, նախաձեռնողաց զգեցնելով արքայական տարազը, ինչ որ եզական է արուեստին մէջ: Բաւական նուրբ են իրենց դէմքերն ու ձեռներն ալ. և մանգողիկն իսկ շնորհք մը ստացած է Եւա թագուհոյն ձեռքին մէջ: Իսկ ստորեւ կը գտնուի Մովսէս՝ Գորբեր լեւան վրայ, ուր Աստուծմէսէս՝ Գորբեր լեւան վրայ, ուր Աստուծմէսէս հրաման ստացաւ հանելու կօշիկները, և ինքն այդ գործով զբաղած է: Այս ալ յաջող մտածութիւն մ'է մեր նկարչին, որ յայտնի է՝ թէ ստեղծող միտք մ'էր:

13. Բաւական կոկիկ նկարներ են ՂԶ Աւետարանին (1343էն՝ ի Սուրիաթ) կենդանագրերը, որոց երկուքն յառաջ կը բերենք (թ. 31, 32). վայելիչ նստուածներ, ձեռաց ճարտար շարժումներ, անդորր ու քաղցր հայեցուածներ, և վերացական ներշնչումն Յովհաննու: Գրիչն է Սիմէոն, որ լաւագոյն պիտի ընէր նշանակել նկարչին ալ, քան յիշել միամտօրէն՝ թէ իւր Աւետարանը գաղափարի է «յարինակէ սրբոյն Սահակայ Հայոց թարգմանչի», որուն կարող էր հաւատալ ինք քան միւր:

14. Ծանօթ դէմք մ'է Մկրտիչ Նաղաշ, եպիսկոպոս Աթայ, որոյ յիշատակ է ԺԱստուածաշունչն՝ 1418էն, գրչութեամբ կարապետի և նկարչութեամբ նոյն առաջնորդին, ինչպէս կը յիշատակագրէ ինքնին: Իւր վրձնէն կը մնան ուշադրութեան արժանի՝ չորս աւետարանիչը, և նոր կտակարանին սկիզբն ի մի հաւաքուած տասնուչորս մեծադիր տնօրինական պատկերներ, սկսեալ Յիսուսի ազգանկարէն: Մեր առաջին կարգի արուեստագէտներէն չէ Նաղաշ. շատ թանձր և անախորժ գոյներ ունի. ձեռաց և ոտից գծագրութեան մէջ ոչ քաջ, և կերպարանաց արտայայտութիւնը աղքատ. այնպէս

որ բոլորն իրարու կը նմանին, մինչ շարժմանց բաւական զանազանութիւն կայ: Մեր տուած օրինակը (թ. 33) գաղափար մը կ'ընծայէ իւր վրձնի մասին:

15. Եզնկայի մէջ գրուեր է 1431ին՝ ԿԹ Աւետարանը, և նկարուած չափաւորապէս յաջող ձեռքէ մը, որ յայտնի չէ՝ նոյն է Ղազար գրչին հետ, թէ զատ մարդ: Յաջող կը բերենք (թ. 34): Նրբութենէ զուրկ չէ Յովհաննու այդ դէմքը, և ուշադրաւ ներշնչական կեցուածք:

16. Թղթի վրայ և անշուք զրչագիր մ'է ՂԵ Աւետարանն 1469էն, գրուած ի Տիւրիկ՝ Ստեփանոսի ձեռամբ, որ զուցէ և նկարիչ եղած է չորս աւետարանաց: Գոյներու մէջ կը պակսի արուեստը, նոյնպէս և անդամոց ճշգրտութեան մէջ. մինչ կերպարանք որոշ խնամք մ'ունին և արտայայտութիւն, բայց աւելի կամ նուազ խիստ են: Հօս կու տանք անոնց մին միայն, զՄարկոս (թ. 35), որ լաւագոյն է քան միւսերը:

17. Մեր ՂԸ Աւետարանով (ամբողջ և անյիշատակարան) ԺԷ դարու մէջ ենք արդէն, ուր մեր նկարիչը կը հետեւին ընդհանուր ուղղութեան մը. սպիտակ մազադաթի վրայ ոսկի յատակ, փայլուն գոյներ, և աղքատութիւն զիմագծութեան և արտայայտութեանց մէջ, ինչպէս մեր այս օրինակն է: Ունի սկիզբը 16 տնօրինական պատկերներ, աւետարանիչներն իրենց կարգին, և լուսանցից մէջ բազմութիւն մ'առանձնակ կենդանագրաց կամ խմբակներու: Կը տեսնես անոնց երանգաց շողշողումը, և նախորդ դարուց նկարներուն կարօտը կը զգաս: Կու տանք հօս զոյգ մը խորանաց (թ. 36-37), որոց վրայ կ'երեւի ճոխ զանազանութիւն մը ձեւերու. հետաքրքրական՝ կապկածե դիւին նետահարութիւնը հրեշտակէ:

18. Համեմատաբար աւելի ճարտար գործ մ'է ԻԵ Սաղմոսը, գրուած ի Կոստանդնուպոլիս 1629ին՝ լեհացի Յակոբէ. բայց նկարչին անձանօթ, որ շատ գնահատելի արուեստագէտ մ'եղած է: Թանձր,

Հայկական Գրչադիրք

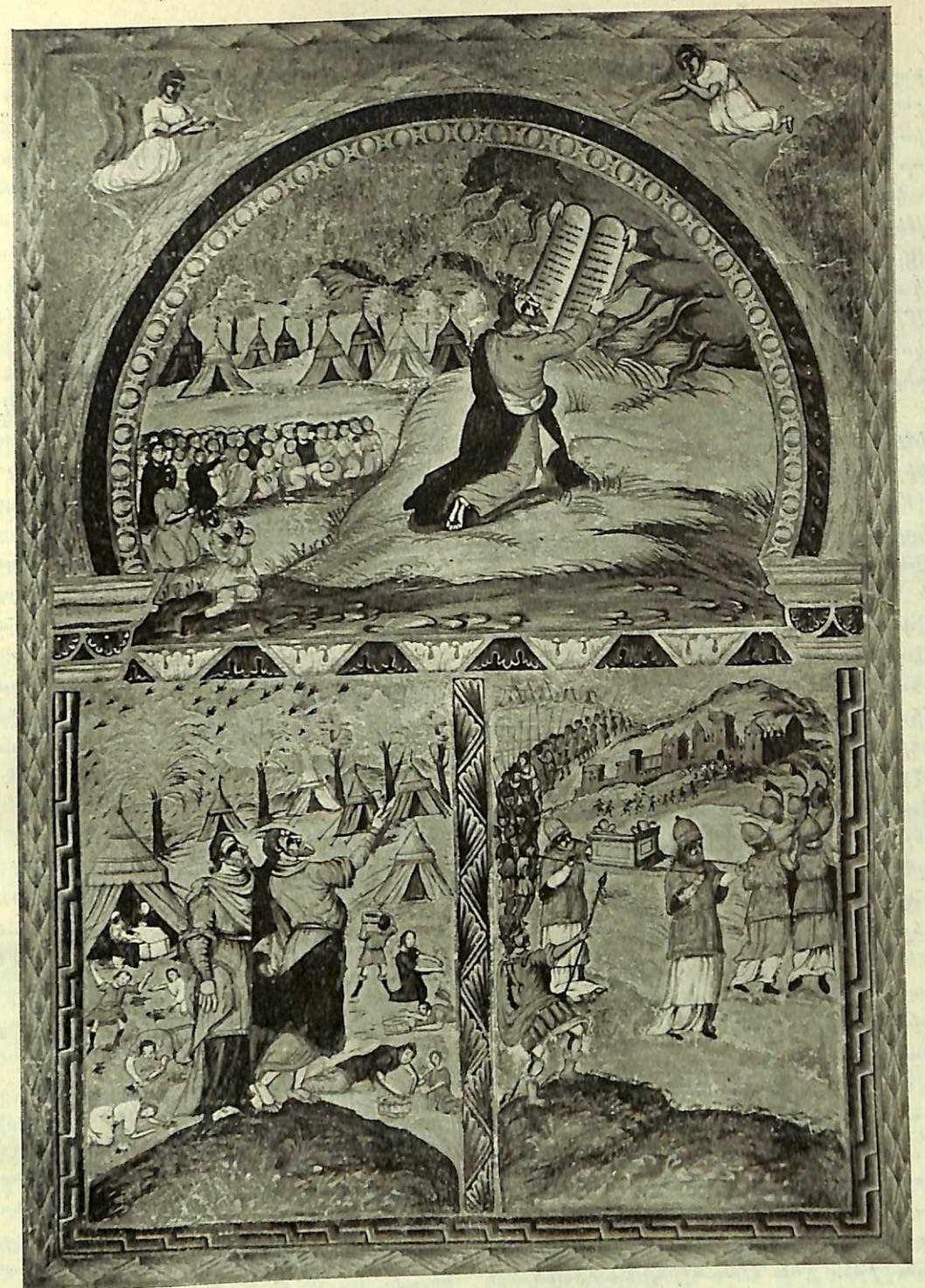
Մատենադարան Ս. Ղազարու

ԱԲՐԱՀԱՄ, ԻՍԱՀԱԿ ԵՒ ՅԱԿՈԲ

Աբրահամ, Զոհ Իսահակայ, Տեսիլ Յակոբայ, և Անցք Կարմիր ծովուն
40. — Աստուածաշունչ Պարսկաստանի. Թ. 623, ամ գրչ. 1648

ABRAHAM, ISAAC et JACOB

Abraham, Sacrifice d'Isaac, Vision de Jacob, Passage de la Mer Rouge
Bible de la Perse, N. 623, an 1648

Հայկական Գրչադիրք

Մատենադարան Ս. Ղազարու

ՄՈՎՍԵՍ Ի ՍԻՆԱ (Ի վեր)

Մանանայ, Լորամարգի, և Երեմովի պաշարումը (Ի ստորեւ)
41. — Աստուածաշունչ Պարսկաստանի. Թ. 623, ամ գրչունիւ 1648

MOISE SUR LE SINAÏ

Bible de la Perse, N. 623, an 1648

բայց ոչ տգեղ խառնուրդ մ'ունի գոյներու. շարժմանց մեծ զանազանութիւն մը, նոյն իսկ իրապաշտութիւն մը տեսարանաց մէջ, որ կատարեալ է նախածնողաց վրայ: Բայց տկար կը մնայ կերպարանաց յստակութեան մէջ: Գեղեցիկ է մեր տուած նկարն՝ Յիսուսի համբարձման (թ. 38). և բաւական նուրբ ու ճշգրիտ՝ ստացողին՝ կարնեցի Մինաս վարդապետի կենդանագիրը, որ կու տայ մեզ թուի պարեգօտի վրայ մանիշակագոյն փիլոնի նախագաղափարը:

19. Պատկառելի աշխատութիւն մ'է ԻԵ Աստուածաշունչը, սպիտակ գեղեցկագիր մագաղաթի վրայ, գաղափարուած 1647ին ի Կոստանդնուպոլիս, ակնցի Յակոբայ համար, ձեռամբ իւր վարժապետին Յակոբ սարկաւազի. և ծաղկող՝ անշուշտ և նկարող՝ եղեր է Արրահամ քահանայ: 240 տարի սեպհականութիւն մնացած էր Ապրոյեան ազնուական տոհմին, և անոցմէ շնորհուեցաւ ուխտիս: Ունի մեծ նկարներ հին և նոր կտակարանաց՝ այլ և այլ զրոց սկիզբները, փոքրեր՝ Յայտնութեան զրոց մէջ, և մանրեր՝ լուսանցներու վրայ: Իւր դարու գործն է, զարդական բաժինն աւելի ճոխ քան կենդանագրականը. ճիգ մը՝ պննելու հատորն իւր բոլոր մասանց մէջ, բայց զուրկ հնոց շնորհքէն, գունոց ու կերպարանաց նրբութենէն ու պեսպիսութենէն. և լուսանցից անձերուն վրայ պակաս է կենդանութիւնը. արձանիկներու կը նմանին: Սողոմոնի դատաստանը՝ զոր կու տանք հօս (թ. 39), յաջողագոյն նկարներէն մին է, և իբր տեսարան՝ գեղեցիկ անկասկած:

20. Գրեթէ ժամանակակից է ասոր Գ. Աստուածաշունչն 1648էն, գրուած Պարսկաստանի մէջ՝ «ի ժողովն Գազկեցւոց». ծաղկողն եղեր է Հայրապետ, և նկարիչ՝ Աղափիրի: Ճոխ է առաջինը ճակատներուն մէջ, բայց նուազ նուրբ: Շատ ճարտար է երկրորդը նկարներուն մէջ. մեծ շարժում, զանազանութիւն, գծագրական ճշգրտութիւն և գոյներու ներդաշնակութիւն կայ

արարչութեան, նոյեան տապանի, Արրահամու տեսլեան ու զոհին, Յակոբայ տեսլեան, Կարմիր ծովէն անցքին, Սինայի պատգամատրութեան, լորամարգի իջման և Երիքովի կործանման տեսարանաց մէջ (թ. 40, 41): Գոյներու շատ պայծառութիւն, զգեստուց ճոխութիւն՝ բայց ծաւառածոց մէջ խիստ, և կերպարանաց վրայ զգացման անկատարութիւն, հանգամանքներն են առանձնական կենդանագրաց, Հեղեայ, Սողոմոնի և աւետարանչաց: Ակներեւ է առաջնոց և ասոնց աղբերաց կամ նկարչաց զանազանութիւնը: Ասոցմէ յառաջ կը բերենք զՍողոմոն՝ որ իմաստութիւնը կը գրէ (թ. 42), և Առակաց ներբարդուագ ճակատը (թ. 43): Իսկ Ծննդոց ճակատը կը ծածկէ մեր այս պրակին արտաքին ճակատը, ներկայացնելով Աստուածութեան արարչագործ գորութիւնը:

21. Կենդանագրական մասամբ կը գերազանցէ Ղ. Աւետարանիկը, գրուած 1651ին ի Տաթեւ, ձեռամբ Աւետ գրչի, և Սպահանի մէջ զարդարուած դարուն արուեստով: Մեր կու տանք հօս Մարկոսի և Յովհաննու պատկերները (թ. 44, 45). որոց մէջ ակներեւ է դիմաց ազնուութիւն մը, զգացմանց խորութիւն մը, կեցածոց բաւական ուշադրութիւն մը: Կան նաեւ փոքր նկարներ՝ խառնուած բնագրին մէջ:

Ահաասիկ հապճեպ ակնարկ մ'ու նկարչական ցուցադրութիւն մը ժ-ժի: Դարուց աստուածաշնչական հայ մանրանկարչութեան, ուր ինչպէս տեսանք՝ խառն է յոյն վրձինն ալ, և հայն իսկ ոչ միշտ զերծ օտար ազդեցութենէն. անշուշտ նոյն իսկ երբեմն օրինակող եղած: Մեր ծրագիրը չի ներեր խուզարկել հօս այդ ամէնը, մի առ մի համեմատութեան դնելով օտար օրինակաց հետ, և որոշ հետեւանքներ հանելով: Առանձին և ընդարձակ աշխատութիւն կը պահանջէ այդ գործը: Բայց հետեւողութիւնն իսկ գեղեցիկն մէջ՝ հետեւողին ճաշակի զարգացման ապացոյցն է, և պատուարեր անոր:

Հ. Վ. Վ. ՀԱՅՈՒՆԻ

Խ Մ Ա Ս Տ Ո Ւ Թ Թ Ե Ն

ՃԱՆԱԶԵԼ ԶԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ, ծախիչ շողերն իր դէմքին Անցաւ Մեսրոպ անապատէն հեթանոս, Զեռքին մէջ մուրճ՝ ոսկի մականն արքային Եւ օրէնքներ և հին գրքեր երկնախօս:

Անցաւ վրսեմ՝ Մարգարէի հրճուանքով Ինքը ծանօթ լոկ զօրութեանն իր գաղտնի. Յափըշտակած լոյսն Եղիայի նախանձով Մեզ Գիր բերաւ, Մատենան բերաւ հաւատքի:

Մինչ վարն անդին հազար գմբէթ հայկական Կը թընդային օտարական ժըխորով, Զըկար սաղմոս, չըկար սըրտի Շարական Որ արտասուէր Աստուած հայոց երգերով:

Դեռ կը տիրէր բազիններու ծուխն անծայր Դեռ կը կերտէր մարդը քարէ աստուածներ, Եւ ապաստան ձեռագործին իր տըկար Մէզն ըղձանուտ իմաստութիւն կը կոչէր:

Խաւարչըտին դարերուն հետ դէմ առ դէմ Կանգնեցաւ լուռ Սուրբ հայրապետն առանձին. «Պէտք է փըշրել, ըսաւ, ժայռերն այս դըժխեմ, Պէտք է լոյսի ազատութիւն տալ մըտքին»:

Ու կաշմբուրն քանդակեց քանդակեց Ընդերքին մէջ սեւ օրերու երկընքին. Յանկարծ անհուն ձեռք մ'ելաւ դուրս լուսահերձ Զերդ ամպրոպէն՝ միրկ ճառագայթն արեգին:

Զարկաւ կըրկին ուռն ամպերուն կրանիդեայ Եւ ըստեղծեց գոյն ու մարմին կանացի, Որուն անդրին գերդ Աթենաս մը փիղեայ Գամ քան ըզգամ կ'առնէր հանճար և հոգի:

Պէտք էր սակայն դեռ մըշուշտ աչքերուն Մեր արեւէն տալ շանթերու բոցն ահեղ. Պէտք էր սըրտին մէջը գեղով հայ արիւն Որով երբեմն Հայկն էր արքայ փառահեղ:

Ու ձըմեռուան խիստ հիւսիսին դիմագրաւ Եւ տօթակէզ ամառներուն արհամարհ, Քանդակեց միշտ, նա քանդակեց քար առ քար Լոյսի աստուածն Երկընքի մէջ մեզ համար:

Հընչեց ահեղ հարուածն երրորդ անգամին, Դըղդղեցան երկինք երկիր թխպագոյն, Ու կեանք առաւ գեղեցկութեան դիցունհին. Եւան ինչպէս ըստեղծագործ օրերուն:

Յայնժամ Մեսրոպ իր փառքին մէջ ահաւոր՝ Զըգեց բազուկն ամպրոպներուն անհամար. Ու բացուեցան հորիզոններ նորանոր. Իմաստութեան և հաւատքի ոսկեղար:

Սարսափեցաւ աստուածական իր ուժէն Որ կը բաժնէր զինքը տըկար մարդերէն. Ո՞վ կարող էր Մովսիսական իր լոյսէն Զահեր վառել, սրտեր կիզել դարէ դար:

Օրհնեց ապա հողն ու աստղեր մեր երկնին Սեղան կանգնեց Ահարոնի նոր ծէսով, Որպէս զի միշտ հոն Թագուհեաց թագուհին Բազմի անանց ոսկեղարեան փառքերով:

Ու տարածած թեւերն անհուն առ անհուն «Դու Տէր, ըսաւ, կոթողն այս մեծ կանգնեցիր, Եւ դու միայն կրնաս անոր տալ անուն»:

Աստուածն անտես՝ «Իմաստութիւն», ըսաւ, դիր:

Բարիք

Հ. ՎԱՅՆ ԲՈՎԱՆԵՍԵԱՆ